

Adatok Doboz és környéke erdőhasználatához

POVÁZSAY LÁSZLÓ

Mivel Doboz első lakóinak léte s kapcsolata az erdőhöz kötődött, szükségesnek látszik néhány fontosabb, Doboz múltjáról szóló adat közlése.

A Jerney János-féle Képes Krónika szerint Doboz a magyarok első településének egyike volt. 1075-ben I. Géza király a garamszentbenedeki monostor alapító oklevele alapján engedélyezi, hogy a monostor 3 háznép szolgálja sertéséit együtt legeltethesse a király tulajdonát képező sertésekkel, a dobozi erdőben.

1138-ban II. Béla 9 dobozi szolgát ajándékozott a dömösi egyháznak, ugyanakkor Dobozról 70 emsét — kocát — és 60 méhkast is ajándékozott a dömösi egyháznak.

A váradi püspök 1273-ban keltezett levele alapján a királyoknak a dobozi erdőben legeltetett sertéseiből a püspök tizedet kapott, ki annak egyharmadát a káptalannak adta.

1403—1566-ig, a török hódoltság kezdetéig Doboz s az erdőség a gyulai uradalomhoz tartozott.

1560 körül Doboz lakosai — 18 egész és 18 fél telkes jobbágy, kb. 280 lakossal — a vár számára faszenet voltak kötelesek égetni. A faszén nem csak a kovácsok igényét elégítette ki, hanem a várórség fegyverzetéhez szükséges puszkapor alapanyagául is szolgált.

Továbbá minden év húsvétján 20 vadmadarat — vadkacsát, vadlibát, túzokot stb. — s karácsonyra családonként egy-egy szekér fát is kellett a gyulai várba szállítani.

Nehezen fejlődött Doboz népe, mert a rárótt terhek — robot, tized — mellett fejlődésének gátlója, hogy mezőgazdasága nem volt. Lakói jobbára az erdőből, lápból, rétből, valamint sertéstartásból éltek.

A törökök kiűzése után 1685-től Doboz elnéptelenedett s az 1698-as összeíráskor is csak 20 ház romjai találhatóak Dobozon.

Újratelepülése 1713-ban kezdődik, főleg szlovákokkal, de 1715-ben már 30 magyar jobbágy- és 8 zsellércsalád lakja Dobozt. 1720-ban a Harruckerh-domi-

nium tartozéka 1798-ig. Ekkor zálog útján özv. Siskovics Józsefnétől Dobozt s a hozzá tartozó pusztákat, Gerlát és Dobozmegyert megszerzi Gr. Wenckheim Józsefné, Br. Gruber Teréz.¹

Az uradalom ezen időtől fejlődésnek indul, de továbbra is Gyuláról irányítják. Petik Ambrus gyulai iskolamester 1784-ben így ír Dobozról:

„Doboz erdő és rétság között fekszik, a Fekete Körös mellett. Százegynéhány háza van.

Fából való temploma van (Kálvinista) 1783-ban felállított haranglábbal.

Urasági épülete: kétkerekű vízimalom s egy urasági háza, melyben katolikus vadász (jáger) szokott lakni.

A lakosok mindnyájan a kálvinista vallást tartják, kivétel hol egy, hol kettő erdőcsösz, kik többnyire katholicusok (Pápisták) szoktak lenni.”²

Újratelepülése után nagyot lendült a mezőgazdaság fejlődése is, s 1773-ban 566 hold, míg 1788-ban már 2233 hold szántója volt a községnek.

Doboztól Délre ezen idők határrészei:

Szanazug, Körtvélyes, Nagy Görbe-csajka, Veresgyűrű lapos, Fatnyere, Rosszmaró, Kis Ered, Fancsalhegy, Tölczegútja és Sósszik.

Szántón kívüli művelési ágak:

2360 hold/1100 öl legelő

537 hold/1100 öl nádas

4138 hold/1100 öl kaszáló

2804 hold/1100 öl erdő

A legrégebbi rendelkezésre álló s Doboz környéki erdőket tárgyaló térkép a Harruckern-dominium 1788-as térképe, melyen név szerint is fel van tüntetve egyes erdőrészek neve. Ezen a térképen a Doboztól délre az Itze-dombtól kezdődően a pósteleki pusztáig húzódó erdőség 700-750 h-t tett ki. Az Itze-domb környéke a Fekete-Körös közelségében lápos vidék volt, melyből kiemelkedő láperdő volt az Eszter berke, Hosszú-erdő, Hagymás-domb, Rézdomb, Körtvélyes.

A Szanazugtól északra levő erdők voltak:

Nagy-zug, Farkas-zug, Malom-fok, Pap-zug, Deák-sziget, Kaladony-zug.

A Fekete-Körös—Fekete-ér torkolatától Sarkad felé húzódó erdők voltak a Kis-erdő, Furdants-fok, Borosgyán.

Doboztól északra a Fekete-Körös mentén húzódott:

Szuszoka-zug, Felopó, Borz-lyukas-zug, Zilah-kengyel, Hosszú-kengyel, Körös-kengyel, Zaránd-zug, Ibrány-zug és Petrisán.

Ezen erdők összessége jelentette a 2804 holdat.³

A dobozi erdők terjedelméről 1800-ban Vertits József királyi földmérő részéről történt felmérés. Eszerint a gyulai dominiumhoz tartozó dobozi uradalom erdeje 41 úrbéri telek — allodialis sessio — volt. Egy telek 56 magyar holdnak felelt meg, így a 41 sessió 2196 magyar, illetve 1647 kh erdőt jelentett. A megyé-

ben akkor 110 allodialis sessió 3850 kh és 33 urbarialis sessió, 1155 kh erdőség volt.⁴

Doboz lakosainak zöme az erdőből élt, s elnevezésük: favágók, faúsztatók, faszénégetők, hamuzsírfozók, fafaragók. De erdei munkásnak számított a dinya-termelő is, kik az irtásterületen — vágásterületen — kiteszták, kigyökerítették az előző ősszel felszántott területet, s a tuskó több évre biztosította tüzelőjüket.

A vágásterületen 2-3 évig dinnyét termeltek, majd köztesként kukoricát vetettek.

Sokat könnyített Doboz lakosainak sorsán, amikor 1846-ban az uradalom 361 zsellérnek Óvártól Szanazugig családonként 22 hold legelő bérletet biztosított évi 20 ezüst krajcárért. Pesty Frigyes rendeletére 1864-ben országos felmérés történt a községek, települések nevezetesebb haatrészeiről, melyet Dobozon Aszalay József jegyző és Kárnyáczy András bíró végzett el.

Az ő jelentésük alapján a nevezetesebb erdőrészek, irtások, puszták neve 1864-ben:

Farkas-zug a Fekete-Körös mellett, Doboz lakosainak 2226/1100 öles erdejével.

Maró erdő a volt szarvaskerttel (Itt volt az uradalom első zárt szarvaskertje — vadaskertje — Wenckheim Ferenc idejében, ahol 1820—1853-ig a Cseh-Morvaországi Neisz Ignác vadász — jáger — teljesített szolgálatot.

Doboz községtől északra terült el:

Csanód-lábaserdő, benne Tormás-kengyel, Görbe-kengyel, Zilah-kengyel és az Óvári-járási-erdő. Sebes-foki-járási erdő csőszházzal, Falopó-kengyel, Vársárhelyi-és Ózi-erdő, Császáz-erdő, Fokközi-irtások, Madárhalmi- és Várközi-irtások, Lóórzó-erdő, Holt-Körösi-erdő, Petrezsán-erdő csőszházzal

Alsó-dobozi-erdők: Faluhelyi-erdő erdészházzal, Kis-Pál-zug-erdő, Sűrű-erdő, Gránát-zug, Nagy-zug. Fekete-éri részen: Malom-fok, Szállás-fok, Köröszugi-erdő, Pömböly-erdő, Jállási-erdő és Borosgyán.⁵

A több mint száz évvel ezelőtti erdők nevei némi változtatással jórészt ma is megvannak. Ilyenek: Petrezsán, Sebes-fok, Faluhely, Csanód, Borosgyán, Jállás.

A dobozi erdőkben történt tevékenységről az első hiteles nyilvántartás 1854-ben keletkezett, melyet Szlávik Ferdinánd főerdész készített el évenként 1890-ig. Ekkor 70 évesen nyugdíjba ment. A német nyelven íródott, negyedévenkénti lezárással, kerületenként részletezett kimutatások és lajstromok a faeladást, a fatermelést, készletezési helyen tárolt famennyiségeket tárgyalja meglepő precizitással. A mennyiségen kívül a tárgyalt famennyiség pénzértéke is fel van tüntetve a lajstromban.

Kitűnik a lajstromból, hogy Dobozon 3 kerület — Revier — volt, Itze-ér, Fekete-ér, Sebes-fok — 1-2 erdőőrrel pl. Kovács István, s külön kerületi erdész-szel — Revier Förster — pl. Kalina Ferenc.

A fő fafaj az 1850-es években tölgy, kőris, szil volt, kevés nyárral. Akác az erdőben még nem volt.⁶

Az erdő kitermelése 80-85%-ban tuskóirtással történt. Tarvágás után 25-28 cm mélyen történt a vágásterület feltörése.

Tavasszal a nagy gyakorlattal rendelkező dinnyetermelőknek adták ki a területet. Ősszel a dinnye betakarítása után újra szántással tölgymakkvetéshez előkészítették a talajt. Tölgymakkvetés után a területet búzával felülvetették. Aratáskor a tölgycsemete magasságának megfelelően magas tarlóval vágták le a búzát, majd rövidesen a tölgycsemete sorját kiutalózták.

Következő évektől 4-5 éven át köztesként — 1-2 év dinnye, 2-3 év kukorica — hasznosították a vágásterületet, míg a felnövő csemete miatt, a termelés még gazdaságosnak volt mondható.

Az 1850-es évektől 2-3 holdas állandó csemetekert is működött a Vésztői út mentén, ahol szil-, kőris- majd a későbbiekben akáccsemete-nevelés mellett a parkban szükséges cserjéket, díszfákat neveltek.

A nehezen megközelíthető felújítások közelében „Veténykert” — vándorkert — létesült, hogy a megtermelt csemetét a helyszínen lehessen elültetni — Csánod, Petrezsán stb.

Viszonylag nagy mennyiségű faanyag lett kitermelve a folyamszabályozások miatti előírások miatt.

Szemléltetőül néhány év termelési adata:

1857-ben	7454 m ³
1859-ben	6742 m ³
1862-ben	6250 m ³
1882-ben	5730 m ³
1890-ben	6005 m ³

Ez a mai viszonylatban is számottevő mennyiség az akkori kezdetleges fatermelő szerszámok mellett, hozzávetőleg 0,3 m³-es napi teljesítménnyel számolva, mintegy 25 000 napszámot tett ki évente.

Ha az összes erdei tevékenységet is figyelembe vesszük — fatermelés, faanyagszállítás, faszénégetés, talpfa, keréküllő, stb. fafaragás, vadászati foglalkoztatás, csemetetermelés, erdősisítés és csemetekapálás, köztes és dinnyetermelés, erdei melléktermék-gyűjtés — széna, gubacs stb. — úgy az évente foglalkoztatott erdei munkások száma 220-250 főre volt tehető. Az erdők vágáskora a fafajtól és az eredetétől függött. A magról vetett erdők, melyekből szálerdő nevelkedett, általában 60 éves korban kerültek kitermelésre. A sarj eredetű erdők jóval rövidebb — 10-20 év — idő alatt kerültek fejsze alá. A sarj erdőket régebben „eresztvény” erdőnek nevezték, s szinte kizárólag tűzifát szolgáltatottak. A szálerdők kitermelése során értékesebb, ún. műfát nyertek 30-40%-ban az erdőből.

Használatos termelési mód volt még a kimondottan kereskedelmi jelentőségű termelés, amikor szálalással az értékesebb törzseket szedték ki, ami a mai értelemben vett nevelő vágásnak nem felelt meg. Ezek voltak az ún. bárdos

erdők, s főleg mezőgazdasági jellegű fanyerés céljából alkalmazták, mivel ezen választékok hosszú méretű fákat igényeltek. Az 1850-es években használatos keresett műfák: gerenda, tengelyfa, szekér- és taligarúd, vendégoldal, lócsfa, sövénykaró, korlátfa, kútágas stb.

Termeltek továbbá: fűzvestzőt — kerítéshez, kökénytövist — kerítéshez, kökénytövist — boronához.

A tűzifa választékolása a maihoz volt hasonló, de úgy az iparifa, mint a tűzifa számbavétele eltért a maiétól, mely az alábbi volt:

1 köbláb	= 31,6 m ³
1 öl	= 4,0 m ³
15 kéve rőzse	= 1,0 m ³
1 szekér fa (tűzifa)	= 2,3 m ³

Az uradalom területi erdősültsége is csökkent a nagymértékű termelések során. Az alábbi kimutatás⁷ tükrözi a folyamszabályozás előtti, alatti, majd utáni erdősültséget:

1857-ben	1 670 kh	7,4%
1887-ben	1 206 kh	3,9%
1890-ben	1 184 kh	3,6%
1897-ben	1 534 kh	6,0%
1925-ben	1 344 kh	5,2%
1935-ben	1 517 kh	7,1%

Összehasonlításul Békés megye erdőterülete az alant felsorolt években:

1850-ben	17 800 kh	3,6%
1890-ben	6 000 kh	1,6%
1916-ban	9 316 kh	2,2%
1924-ben	7 750 kh	1,3%
1940-ben	6 200 kh	1,6%
1950-ben	9 900 kh	1,8%
1960-ban	15 500 kh	2,7%

Nemcsak az Alföldön, de országosan is rohamosan csökkent az erdőállomány, ezért a kormány időszerűnek látta ezen folyamat megállítását célzó rendelkezések, törvény megalkotását. Az első magyar erdőtörvény ennek jegyében született meg 1879-ben, mely nemcsak az erdőállományt védte, de előírta az új erdők létrehozásának szakszerű feltételeit is, amennyiben megszabta a talajnak megfelelő fafajjal történő felújítását, telepítését, az ápoló vágások bevezetését, illetve időben történő elvégzését, üzemterv szerinti erdőgazdálkodást s ehhez a megfelelő szakképzettségű erdőszemélyzet alkalmazásával.

Ennek érdekében megfelelő támogatásban részesítette az erdő- tulajdonosokat — ingyen csemete stb. —, majd időnként erdősítési jutalmakat tűzött ki.

A dobozi uradalom ezen a téren jó példával járt elől, mert az elsők között 1887-ben Östermann Ármin erdőmérnök, nagyváradi erdőfelügyelő által elkészítette az erdészeti üzemtervét, ugyanakkor erdészetiének élén, már az 1850-es évektől erdőmérnökök látták el feladatukat.

Közbirtokossági, volt úrbéres erdő

Doboz jobbágyainak a földesúr erdőjében „faizás” néven, tűzifára és épületfára haszonbérleti joga volt, mellyel úrbéri tartozásait rendezték. Ez a faizás 378 kisholdat érintett és az úrbéri rendezés során Gr. Wenckheim Rudolftól Doboz lakossága ezt a területet meg is kapta a Fekete-Körös melletti Farkaszugban.

Ezen erdőből 1850-ben 140 kishold, mint volt úrbéres erdő felosztás alá került, s egyénileg nevükre telekkönyveztetett. Az 1864. évi Pesty Frigyes féle határnevek összeírásakor 222,6 kishold erdeje volt a lakosságnak. Az erdőtörvény 1879. évi életbelépése előtt 52,1 kh erdő kitermelésre került, de felújítása nem történt meg, így az az 1887. évi uradalmi és volt úrbéri erdők üzemtervelkészítésekor, melyet Östermann Ármin erdőmérnök, nagyváradi erdőfelügyelő készített, csak 111,5 kh erdővel rendelkezett Doboz lakossága.

Az erdőben a felügyeletet a mindenkori uradalmi erdész végezte. 1890-ben ezért a felügyeletért — Raák Mihály — 40,— Ft-ot kapott. A község külön erdőőrt tartott. A birtokossági erdő tisztségviselői közül az elnök általában a községi bíró volt.

Elnök 1900—1902-ben: *Békési Mihály*

1910—1912-ben: *Kovács András*

1913—1914-ben: *H. Szabó Sándor*

Az egyre nyomasztóbb földhiányra való hivatkozással, a birtokossági tagok 1909-ben a Békés megyei közigazgatási bizottság, erdőügyi albizottságán keresztül, erdőcserére vonatkozó kérelmet terjesztettek a Földművelésügyi Minisztériumhoz, hogy az erdők kitermelése révén földterülethez jussanak.

Sok huzavona után a Földművelésügyi Minisztérium 1911-ben, a nagyváradi erdőfelügyelőség szakvéleménye alapján hozzájárult a cseréhez.

A csereterületet a Bihar megyei Fekete-tón vették meg a nagyváradi—déli vonalon 112,5 kh területtel, 15-20 éves korú erdőállománnyal.⁹

A háborús események miatt, valamint a trianoni szerződés értelmében jogosságuk nem jutott érvényre.

Újabb kérvényezések eredményeképpen 1923-ban az erdő kitermelésre került, s a területet a részarány alapján, egyénileg elosztották, s a továbbiakban mint „erdőföldet” művelték. Szabó István Doboz, Sámson u. 16. sz. alatti lakos szóbeli közlése alapján a tagok száma 168 fő volt, s egy-egy erdőföld területe 350 négyszögöl, de legtöbbször 2-3 ilyen területe volt, ahol zöldséget, répát, burgonyát termeltek.

Doboz vadászati múltjából

A Doboz környéki erdők vadászati múltjával kapcsolatos legrégebb írásos megemlékezés 1784-ben történik, amikor a krónikás szerint a XVIII. sz. első évtizedeiben a Doboz környéki galéria és láperdők vadban a megye leggazdagabb erdősege volt, ahol szarvas, őz, nyúl, vaddisznó számtalan, de fácán,

fogoly is viszonylag nagy mennyiségben fordult elő, nem beszélve a víziszárnyasokról.

Igen el volt szaporodva a farkas is, mely később a vad elterjedését gátolta, de az emberre, háziállatokra is veszélyes volt.

A megye 1736-ban községenként kivetette a beszolgáltatandó farkasfejet — Doboznak 3 db —, mely 72 db volt. Tekintve, hogy a helyzet később sem igen változott, a korábban bevont fegyvereket 1743-ban kiosztották dúvadirtás céljára.

Jellemző a sok farkasra, hogy 1775-ben is még 36 farkasfejet kellett beszolgáltatni a községeknek.¹⁰

A XIX. század első évtizedeiben a cs. kir. főherceg elrendeli, hogy a farkasokat lovas puskások irtsák, főleg télen.¹¹ Doboz önálló uradalommá válásakor, a XIX. század elején a valamikori vadbőség már nem volt annyira jellemző. Ezt a változást az elszaporodott farkasok, a megváltozott természeti viszonyok, a lőfegyverek tökéletesedése, s nem utolsósorban, hogy a vadászati cselekmény tárgyát nem csupán a vad elejtése és megszerzése, hanem annak szőrmeje és trófeája is képezte.

Doboz földesura a nagyvad óvásának legjellemzőbb formáját, a vadaskert felállítását rendelte el, a XIX. század legelején, mégpedig a Doboz-marói erdőben, aho 2 táblányi — mintegy 100 kh — zárt vadaskertet létesített, mely közel 50 éven át, 1857-ig állt fent.

1857-ben a Körösök szabályozásának megkezdésekor, a Szanazugtól kezdődő Kettős-Körös medrének megásásával a dobozi erdők egysége megszűnt, s ezzel együtt a vadaskert is. A marói erdő családi egyezés folytán a gerlai uradalom birtokába került.

Jellemző, hogy az erdő ezen része ma is vadaskert néven ismert, több mint száz évvel megszűnése után is.

A vadaskert első ismert s hivatott kezelője a cseh-morvaországi származású *Neisz Ignác* vadász — jáger — volt 1820—1853-ig, haláláig.

Az új vadaskert 1860 körül Doboztól északra, közvetlenül a régi Fekete-Körös medre mentén létesült, szintén 100 holdas területen. A vadaskert első vadásza 1863-tól *Raák Mihály* lett, ki később — *Revier Förster* — kerületi erdész lett. Néhány régi lőjegyzék ismeretében feltűnő, hogy fácán a fácánkert fennállása ellenére minimális mennyiségben szerepel. Ez annak tulajdonítható, hogy viszonylag kevés fácán lett eleinte felnevelve — 150-200 db —, így a felnevelt fácánok a fácánkertből kerültek az urasági konyhára.

Néhány régi lőjegyzék adatai:

	Óz	Fácán	Nyúl	Fogoly	Fürj	Szalonka	Egyéb
1856	23	15	650	5	—	17	8
1859	8	4	878	15	45	49	12
1862	3	113	24	37	10	5	1
1892	16	78	179	—	—	18	30
1933	78	680	74	10	—	6	12
1943	2	1596	1691	—	11	11	13

Az 1943. évi lőjegyzék szerény őzmenyisége az 1940—1942-es rendkívüli tél következménye. Közismert, hogy 1939. december 20-tól 1940. március végéig közel félméteres hó borította a területet, s tartósan —20 °C alatt volt a hőmérséklet. A pusztán tartózkodó őzekből sok legyengültet a tanyasi nép fogott meg, de igen sok el is pusztult, így alig pár db vészelt át a telet. Ami megmaradt, az jórészt az erdőben telelt. Az apróvadtenyésztés terén Medovarszky Pál erdész szaktudásának köszönhetően kimagasló eredmény született az 1940-es évektől 1944-ig.

Lényeges változás a fácánállomány alakulásában 1890 körül mutatkozik, amikor az erdőörök illetményükön felül az elejtett kártékony vadakért nagyobb lódíjat kapnak s ugyanakkor a felnevelt, illetve lelőtt fácánért is külön díjazásban részesülnek.

A lelőtt, illetve megsemmisített kártékony vadak, az alábbi években:

		1854	1863	1890
Farkas	/1,— Ft	—	2	—
Róka	/60 kr	14	15	10
Vadmacska	/1,— Ft	—	3	1
Nyest	/40 kr	8	2	2
Görény	/50 kr	29	8	36
Menyét	/25 kr	17	12	38
Kóbor kutya	/20 kr	62	59	55
Kóbor macska	/15 kr	26	22	16
Sas	/60 kr	3	9	—
Héja	/30 kr	154	95	71
Tarka varjú	25 kr (szarka)	177	213	156
Sündisznó, szajkó	5 kr	18	21	26

A belső felhasználás, elajándékozás céljára elejtett hasznos vad után 1890-ben a lódíj:

Őz	1 Ft/db
Nyúl, fogoly	15 kr/db
Fácán	8 kr/db

Téli hónapokban, külön engedéllyel, rókára, kóbor kutyára mérgezett nyulat tetettek ki —, elejtés után a még meleg belsőrészbe szórtak egy csipetnyi sztrichnint — míg kora tavasszal szarka és tarka varjú elpusztítására műfészekben foszforral megtöltött tyúktojásokat raktak ki. Az elhullott szörmés és szárnyas kártevőket elégették, majd mélyen elásták.

Az uradalomban az 1930-as évek végétől évente 1200-1500 fácáncsibét neveltek fel, amihez *Medovarszky Pál* erdész szakértelme és agilitása is hozzájárult, ki erdőőreivel gabonaratáskor, herekaszáláskor összeszedette a fácán- és fogolytojásokat, amit azonnal a fácánkertbe vitetett, ahol 80-100 kotló állt rendelkezésre, zömében parlagi fajta, mely köztudottan könnyű testű és jó csibenevelő.

Medovarszky Pál az apróvad védelme érdekében, májustól az erdőőrökkel a fácánkert körüli védelmi szolgálatot is megszervezte, s a már fiókáikat nevelő szarkákat, tarka varjúkat öregestül, fiastul kíméletlenül elpusztította.

A rendelkezésre álló lőjegyzék szerint ezen időben elejtve:

1938-ban	138 szarka,	38 tarka varjú
1939-ben	132 szarka,	26 tarka varjú
1940-ben	192 szarka,	67 tarka varjú

Ugyanakkor 1940-ben még 255 db szarka és 55 tarkavarjú-tojás is össze lett gyűjtve.¹²

Ennek a gondoskodásnak eredménye megmutatkozott az éves nagy vadászaton. Hivatalos lőjegyzéket sajnos nem sikerült felkutatni, de az akkor erdészgyakornokként ott dolgozott Toldi Gábor közlése szerint a 3-4 napos vadászaton 200-250 hajtóval 1939—1943 között 1500-2000 fácán és ugyanennyi nyúl lett elejtve.

A nyúlnál elért nagy szám annak tulajdonítható, hogy a gróf a mezőgazdasági területek nagy részét uradalmi vadásztársaság néven bérelte a községtől.

A katasztrofális 1940-es tél előtti években az őszi foglyászásakor 500-600 fogoly is került az aggatékra.

Több esetben, az 1920-as évek közepétől, élő őz és fácán értékesítésére is volt lehetőség, melyet vérfelfrissítés céljára vásároltak magánszemélyek és vadásztársaságok.

1928-ban a Földművelésügyi Minisztérium február—márciusi leszállításra 2 db őzbak, 4 db őzsuta, 350 db fácánkakas és 600 db fácányúk leszállítását engedélyezte.

Ezen mennyiségből Németországba, Julius Mohr ulmi birtokos részére 160 db fácánkakas és 244 db fácányúk lett feladva.

A többi az őzekkel együtt belföldre, a Nyírségbe, Mátrába s a Duna—Tisza közé lett értékesítve.

Belföldi szállítás esetén egy fácántörzsnek — 1 kakas, 3 tyúk — 39,50 P, 1 pár nyúlnak 28 P, 1 pár fogolynak 15 P, míg egy őzbaknak 400-500 P, őzsutának 300 P volt az értéke.¹³

Az élő fácánt a fácánzetők alá elhelyezett keretes borítóhálósával, valamint az erdőszéleken kihelyezett borító-kosarakkal fogták meg. A borítókosarakat korán reggel járták le, míg a borító hálókat előzetes szoktatással a fácánzetők közelében nappal, fedezékbe húzódva működtették.

Doboz két földesura, *Gr. Wenckheim Rudolf* 1814—1891 és *Gr. Venckheim Dénes* 1861 — mint vadász sokat áldozott, hogy uradalma az átlagon felüli vadállománnyal rendelkezzen.¹⁴

Először *Gr. Wenckheim Rudolf*-ról kell megjegyezni, hogy Doboz lakosságához viszonylag humánus intézkedései voltak. 1846-ban 361 személynek a vártól Szanazugig családonként 22 hold legelőt biztosított évi 20 kr bérleti díjért. Ugyancsak ő juttatott 387 kishold erdőt az úrbéri rendezés során Doboz lakosa-

inak. Gazdasága mintagazdaság volt, országos híré tehenészete, gulyája, lótenyésztete és versenyistállója volt.

Mindenekelőtt mint vadász korának elismert szaktekintélye volt. Vadaskerteket létesített Dobozon, Körösladányban és Parádon.

1864-től hatodmagával „Lungai” vadásztársaság néven Salzburg környékén közel 50 ezer ha sziklás havasi legelőt, erdős völgyeket béreltek, ahol Európa legnagyobb zergeállománya tenyészett.

A bérelt terület 80%-a kincstári birtok, 20%-a magánterület volt.

A társaság tagjai: Gr. Wenckheim Rudolfon kívül unokatestvérei, a Károlyiak, valamint a híres Ázsia-kutató és -felfedező, Gr. Széchenyi Béla, Gr. Széchenyi István fia.

Nem kis anyagi áldozattal az erdős völgyekben vadászkastélyt, vadászházakat, vadászlakokat, s a havasokban vadászkunyhókat építettek. 1870-ben Maritzenben a vadászok védőszentje tiszteletére Hubertusz-kápolnát építettek, ahol minden év október 19-én védőszentjük tiszteletére szentmisét szolgáltattak.

A bérelt területen mintegy 150 szarvas, 100-120 őz, 750-800 zerge és 100-120 siketfajd, továbbá nyírfajd, császármadár, szirti fogoly s a tavaknál vadkacsa fordult elő.

Az egyéni cserkészetekeken kívül a nyári nagyvadászat 16-18 napig tartott, mintegy 100 hajtó alkalmazásával.

A területen 1 erdőmester, 5 erdész és 15 vadász teljesített szolgálatot.

Az első években 20-30, majd az 1880-as években évente 150-200 db zergét ejtettek el.

A dobozi kastély folyosója falán elhelyezett mintegy 200 db zergetrófea ezen vadászterületről származott.¹⁵

A dobozi vadállomány minőségének emelésére is sokat áldozott. A vadaskertben 30-40 szarvast, ugyanakkora dámállományt tartott, s azok vérfelfrissítése rendszeresen megtörtént. A szabadon tenyésztett apróvad, s őzállomány az 1880-as évek végén már országos híré volt. Az 1892. évi Vadászlap szerint Gr. Wenckheim Rudolf dobozi uradalmában valóságos ősbakok tanyáznak.¹⁶

Az 1892. évi tavaszi agancskiállításán, melyen az előző 10 év már díjazott trófeái vettek részt, az 1884-ben elejtett őzbak agancsa a kiállított 20 agancs közül az abszolút II. díjat kapta, I. díjas Almássy Dénes 1890-ben Remetén elejtett őzbaktrófeája lett.

Wenckheim Rudolf 1883-ban az országos Magyar Vadászati Védegylet alapító tagja lett s az egyesületnek 100,— Ft-ot adományozott.¹⁷

Wenckheim Rudolf halála után 1891-ben unokaöccse, *Wenckheim Dénes* örökölte a dobozi uradalmat.

Ő is jó gazda volt, Doboz népének több engedményt adott. Kimagasló eredménye a 400 holdas öntözéses kertészete volt, amit holland és belga mintára üzemeltetett. A vizet a Fekete-Körös szolgáltatta, s az öntözőrendszerhez külön vízmestert alkalmazott. Európa legnagyobb öntözéses kertészete volt az övé, s ehhez hasonló Franciaországban, Párizs közelében volt, de csak 180 holdon.

Híres volt az őzállománya s apróvadtenyésztésben is kimagasló eredményt ért el.

Az őzállomány kiválóságát bizonyítja, hogy az 1930. évi lipcsei vadászati kiállításon őzbaktrófeáiból 4 lett díjazva. Az őzbakokat a rokonságnak tartotta fenn.

Az apróvad vadászatokon azonban mindig részt vett, ahol a rokonság, a nagyszénási Károlyiak, Wenckheim József, László, Géza, a Kárászok, Meránok, Almássy Dénes vettek részt. 1936-ban, a Mezőgazdasági Kiállítás keretében rendezett vadászati kiállításon az uradalom az alábbi 8 őzaganccsal szerepelt:

180. sorszám: őzaganccs

Elejtette: Wenckheim Rudolf, 1884. június 24-én

Az 1885. évi budapesti agancskiállításon I. díjat nyert, majd az 1930. évi lipcsei vadászati kiállításon bronzéremmel jutalmazták.

181. sorszám: őzaganccs

Elejtője: Wenckheim Dénes, 1907. május 9-én.

Az 1907. évi budapesti agancskiállításon ezüstérmét nyert, míg a lipcsei kiállításon bronzérmét kapott.

182. sorszám: őzaganccs

Wenckheim József, 1925. május 4-én ejtette el.

Az 1926. évi budapesti agancskiállításon II. díjat, ezüstérmét nyert, a lipcsei kiállításon bronzérmét kapott.

183. sorszám: őzaganccs

Elejtette: Wenckheim Lajos, Dobozon, 1925. májusban.

Az 1927. évi budapesti agancskiállításon aranyérmét, a lipcsei kiállításon ezüstérmét nyert.

184. sorszám: őzaganccs

Schell Pál báró, Dobozon, 1925. április 30-án ejtette el.

Az 1926. évi budapesti agancskiállításon ezüstérmét nyert.

185. sorszám: őzaganccs

Ejtette: Wenckheim József Dobozon, 1930. június 27-én.

186. sorszám: őzaganccs

Ejtette: Wenckheim Lajos Dobozon, 1930. május 14-én.

187. sorszám: őzaganccs

Wenckheim Lajos ejtette 1931. április 16-án, Dobozon.

Az 1932. évi budapesti agancskiállításon bronzérmét nyert.¹⁸

Az a tény, hogy évtizedeken át az itt tenyésztett őzek, ha nem is a legkiválóbbak, de az átlag fölé emelkedtek, annak tulajdonítható az anyagi áldozatokon kívül, hogy a Körösök vidéke hazai viszonylatban egyike a legjobb területi adottságokkal rendelkező vidéknek, továbbá hogy az erdők vezetését, s vadállomány nevelését és óvását olyan erdészek, vadászok végezték, kik szakképzettségükön felül, fáradságot nem ismerve álltak helyt korábban, a folyamszabályozások nehéz éveiben, az azt követő felújításokban, telepítésekben, a vadállomány szakszerű tenyésztésében és óvásában.

Kronologikus sorrendben felsorolásuk következik, hogy az utókor számára legalább a nevük fennmaradjon:

Elsőnek *Hücke Józsefet*, (1786—1862), Dobozon 1813—1853-ig, kell megemlíteni, aki az utolsó „erdőbíró” volt Dobozon és a környéken. Anna nevű leányát Erkel Ferenc öccse, Erkel Vitályos Lőrinc vette nőül 1842-ben. Sok gyermeke közül — 14 volt — József fia is erdész lett, kit 24 éves korában a Bihar megyei Illyén, vadászat közben, halálos baleset ért.

Őt követte a legendás hírű *Szlávik Ferdinánd* (1820—1904), Dobozon 1852—1890-ig dolgozott. A magyar nyelvű anyagkönyvek bejegyzéseiben az 1850-es években foglalkozása: főerdész volt. Nagy feladatok hárultak rá a Körösök szabályozásakor, s szolgálati ideje alatt 4 kerületi erdésze — Revier Förster — volt.

1890-ben *Rossipal József*, bécsi erdészeti akadémiát végzett erdőmérnök irányította a dobozi erdőket, ki farkasüldözés közben lábát törte s az élete végéig nem gyógyult be, emiatt idő előtti nyugdíjaztatásra kényszerült. Fia, Jenő, Selmecbányán végzett erdőmérnök volt, ki 25 évesen hirtelen meghalt.

A beosztott erdészek érdemeit is lehetne tárgyalni, de csak *Stirling Ferencét* emelem ki, aki olyan munkát végzett 1870—1880 körül az erdőtelepítés terén, hogy az 1940-es években is a papholti részen Stirling-erdő néven volt ismert több száz hold erdő.

Több-kevesebb időt töltöttek a dobozi erdők szolgálatában az alábbi erdészek és vadászok.

Pintér Károly (1790—1813), Neisz Ignác (1820—1853), Maár Károly (1844—1848), Rehák Ferenc (1819—1831), Schröder György (1854—1863), Kalina Ferenc (1854—1867), Raák Mihály (1861—1890), Stirling Ferenc (1867—1895), Vejsiczky Károly (1895—1918), Schaffer Endre (1925—1938), Medovarszky Pál (1938—1944).¹⁹

Községi vadászterületek és bérletek

II. József 1786-ban kiadott vadászati rendszabályaink egyik pontja a városi és községi területek árverés útján történő bérbeadását tette lehetővé.

Az idők folyamán, hogy a bérlő kényszerítve legyen a vad tenyésztésére, óvására, téli etetésére, különféle szigorítások léptek életbe, pl. vadőr tartása, bérbevétel idejének és területének szabályozása stb.

Gyakorlatilag ez a rendelet Doboz község szempontjából csak 1846 óta érvényesült, tekintve, hogy az örökváltási szerződés megkötése előtt a község minimális mezőgazdasági területtel rendelkezett.

A Földművelésügyi Minisztérium 1883. évi rendelete, hogy a vad átváltásával kapcsolatos vitákat elkerüljék, megszabta, hogy a vadásztársaságok egymással összefüggő területe minimum 2000 kh kell hogy legyen.

Dobozon az első ismert vadászterület bérlője Pocsai Mihály békési lakos volt,

ki 1881—1887-ig Doboz határában 2142 kh-t, míg Doboz-Megyeren 1386 kh-t bérelt évi 500 forintért. 1924—1930-ig Debreczeni Károly dobozi lakos volt a vadászterület bérlője, 13 taggal.

A vadásztársaság vezetőinek névsora:

Göllner Antal
Debreczeni Károly
Kocziszky Mihály
Dr. Szekér Mihály

A vadásztársaság tagjai:

Debreczeni Károly
Ipolyi Keller István
Gunda Jenő
Göllner Antal
Kocziszky Mihály
Maróthy Géza
Pick Sámuel
Dr. Konkoly Tibor
Dr. Márky Barna
Dr. Debreczeni Lajos
Hoffman Rezső
Fára Sándor

1924-ben tombolt az infláció, ami kitűnik a vadászterület 10 623 125 korona haszonbéréből. 1931 augusztusában 4 vadásztársaság működött Doboz határában, melyek bérlői az alábbiak voltak.

1. sz. vadászterület:

Bérlője: Dr. Tarján Tibor békéscsabai lakos
bérleti díj: 2110 P

2. sz. vadászterület:

Bérlője: Dr. Csernák Béla gyulai lakos
bérleti díj: 1040 P

3. sz. vadászterület

Bérlője: Rosenthal Adolf békéscsabai lakos
bérleti díj: 2100 P

4. sz. vadászterület

Bérlője: Wenckheim Dénes dobozi lakos
bérleti díj: 260 P

Ez a terület erdővel körülvett terület, s a földbirtokos szándéka, s eljárása azzal magyarázható, hogy az általa nevelt és óvott apróvad az erdővel határos mezőgazdasági területre jár ki, mely a Faluhelyi-erdő környéke volt.

Az előző időszak bérlői nem hajtották végre maradéktalanul a vadászterület bérletével kapcsolatos feltételeket, így átdolgozott vadászberleti szerződést bocsátott ki a községi elöljáróság, mely az alábbiakat tartalmazta:

1. Az 1883. évi XX. tc. betartása.

2. Csak gyalog, fegyverrel és vizslával való vadászat van megengedve.
3. Tilos lóhátról, agárral, vérebbel vadászni.
4. Tilos a vad kocsival, szánnal való bekerítése.
5. Kocsival csak az utakon lehet közlekedni.
6. Tilos a les vadászat, szalonka, víziszárnyas és nagyvad kivételével.
7. Tilos a fácántyúk és őzsuta lelövése.
8. Tilos az éjjeli vadászat.
9. Hajtóvadászat ugyanazon a részen évente egyszer tartható.
10. Lelőtt vadról, a terítékre került vadról kimutatás készítendő.
11. Vadállomány fenntartása érdekében tenyészanyag tartása kötelező.
12. Vadat télen etetni kell, vérfelfrissítésre vadat köteles venni, s kíméleti területet kell kijelölni.
13. A bérbeadott területet a tulajdonos a bérbeadás után nem keritheti be.
14. A kártékony szőrme és szárnyas vadat, az előírt feltételek mellett, méreggel is irthatja.
15. Szőlőkben, veteményesben, csak szüret után, a vad kihajtásával szabad vadászni.
16. A vadászterületet őriztetni kell — saját költségen — egy-egy vadórt alkalmazva.

1933. augusztus 29-én a községnek három önálló vadászterülete került árverésre.

1. sz. vadászterület

Kettős-Körös bal partja a hullámtérrel, a gerlai erdő sarkáig. Icei, pósteleki kiosztott földek s a gerla-marói erdő kb. 700 kh. Haszonbér 1000 P.

2. sz. vadászterület

Kettős-Körös jobb partja, a régi gyulai útig. Határa a Kettős-Körös, s Gr. Wenckheim Dénes szanazugi erdeje, ennek nyugati csúcsától a belterületig vezető útig, műréti kerítésig, kb. 700 kh. Haszonbér 400 P.

3. sz. vadászterület

Község keleti része, jegyzői és papi földek. Fokhát, Szállásfok, sarkadi út, valamint az uradalmi erdő — Fűszeg — közti terület. Kb. 600 kh. Haszonbér 1500 P.

1938—1943-ig Gr. Wenckheim Dénes bérelte az alábbi három vadászterületet is:

1. Farkaszug, I. állás	618,24 Pengő
2. 3. sz. községi vadászterület	1500,— Pengő
3. Borosgyán, Szárazkerék,
Simándy-sziget, Fűszeg, Nagyégés,
Bodor-eger, Csikos	1080,— Pengő

Ugyancsak az uradalmi vadásztársaság bérelte a rosszerdei és maksári területeket is.²⁰

Erdőkről és erdőkerülőkről

Az uradalmi erdők közvetlen irányítói az erdőkerülők, erdőőrök voltak.

Munkájuk nem volt könnyű, hisz lakott helytől, villanytól, közlekedési utaktól meglehetősen távol éltek.

Fizetésüket javarészt természetben kapták. Földet, fát, lakást, terményt, jószágtartásra lehetőséget — legelőt, szénát — valamint élelmet — szalonnát, sót, bort stb. — kaptak. Készpénz fizetésük minimális, 30,— Ft volt negyedévenként. Feladatuk a védelmi szolgálatban csúcsosodott ki. Ez a védelmi szolgálat az erdő védelmén kívül a vad védelmét is jelentette. A vad védelme pedig az orvvadászok elleni örökös harcban nyilvánult meg. A vadorzók elleni harc tulajdonképpen ősszel kezdődött, amikor a lombot hullajtott fák nem nyújtottak védelmet a felgallyazott fácánknak, s így éjszaka is jó célpontot mutattak.

Az erdőőr — ősztől tavaszig, lombhullástól rügyfakadásig — éjjeli szolgálatot tartott — váltással — s az éjszaka csendjében elhangzott lövésre mozgósította társait, az őrházak telefonhálózata segítségével.

A megbeszélt helyen találkozáskor, csendben megközelítették a feltételezett helyet, megpróbálták bekeríteni az orvvadászt, ami igen ritkán sikerült. Doboztól északra a sebesfoki, fácánkerti és petrezsáni, míg Doboztól délre a faluhelyi, papholti és madár-foki erdőőrök voltak riasztva.

Ha eredménytelen is volt a vadorzó lefűlése, a terepen történt megjelenésük gátat vetett a vadorzók további ténykedésének.

A vadvédelem érdekében a szörmés és szárnyas kártevők ellen is mindent megtettek. Esti leseken, beszálló fák környékén elrejtőzve szarkát, s egyéb kártékonyt ejtettek el. A fácánkert környékén, nyiladékszéleken, átereszek alatt csapdákat állítottak fel, erdei szénaboglyákban tanyázó görények, menyétek elfogására is megfelelően álcázott tányércsapdákat helyeztek el.

Őszi ragadozómadár-vonuláskor a héjakosakat „üzemképessé” tették, amikor is a héja csemegéje, a galamb volt a csalétek. Télen kóbor kutyákat s egyéb kártékony állatokat mérgeztek. Tavasszal végigjárták a szarka és egyéb kártékony madarak fészkeit, kilőve a tojásokon ülő madarakat.

A vadvédelemhez tartozott a költési időben az erdőben bóklászó egyének kitiltása is, kiknek legnagyobb része fácántojásgyűjtő volt.

Munkájukhoz tartozott a fatermelés teljes levezetése — felvételezés, részelés, szállítás —, az erdőültetés közvetlen irányítása. A vadászati berendezések — őz- és fácáneterítő, sózó, magasles, macskaláda, csapdák kijavítása, karbantartása, s az etetők takarmánnyal való ellátása. A vadászatokhoz hajtók biztosítása, s azok irányítása. Tavasszal őzbakok megfigyelése, nyilvántartása. Kaszáláskor a fácántojások összeszedése. Télen élőnyúl- és fácánfogásban részvétel. Nyiladékok, cserkészutak karbantartása, s a cserkészutakra behajló ágak levágása (kardozás).

A lelkiismeretes erdőőr mindig talált elfoglaltságot. Néhány éves szerződött munkása is volt, kik részt vettek a karbantartási, terménytárolási, csemetekerti, fácánkerti, vadetelési stb. munkákban.

Sok ismert erdőőr-család közül legismertebb a Szatmáriaké volt, kik már a XIX. század első évtizedében Hücke József erdőbíró beosztottjai voltak. 150 év alatt tíz Szatmári volt a dobozi erdők erdőőre és összes szolgálati idejük 175 évet tett ki.

De még sokan mások is több évtizedet töltöttek el erdei szolgálatban, kikből néhányukat érdemes felsorolni. Dávid István 1828—1843, Szabó Mihály 1805—1825, id. Kovács István 1812—1835, ifj. Kovács István 1835—1867, Vas János 1825—1840, Kovács Sándor 1866—1887, Oláh Ferenc 1877—1906, Pataj János 1890—1911, Varga István 1922—1942, Komlósi László 1920—1944, Gergely Ferenc 1910—1940, Györke Gyula 1922—1940, s az utolsó Szatmáriak, Szatmári Gábor és András 1939—1944.²¹

Orvvadászok, vadorzók

Honfoglaló őseink szükségletük szerint, bármikor és bárhol vadászhattak. A vad uratlan jószág, „res nullius” volt. A XI. századtól azonban, amikor a király hű, s a harctéren kitűnt emberei adományként birtokokat, s ezzel együtt a halászati és vadászati jogokat is megkapták, ez kiváltotta a magyarság tagozódását.

A vadászati jog első korlátozása I. Lászlótól ered, ki vasárnap és egyházi ünnepeken megtiltotta a vadászatokat. Akit tettenértek, illetve, aki megszegte ezen rendeletet, lovától, kutyájától megfosztották. Később, amikor a magyar nép zöme jobbágysorsra jutott, még tovább romlott a helyzet. II. Ulászló 1504-ben kiadott V. dekrétuma kimondja, hogy „... mostantól fogva jövőre, az ország jobbágjai és parasztjai közül senki ne merjen bármi módon, vagy bármi mesterséggel szarvasokra, őzekre, nyulakra, vadkanokra vadászni, valamint fácánokra, császárfajdokra madarászni. . .” De hiába hozták a rendeletek és tilalmak százait, az ember, különösen a szegényember évszázadokon át következetesen megszegte azokat.

Doboz község erdőségei közé volt ékelve, így a lakosság élete szorosan kötődött az erdőhöz. Az erdőből hordták a fát, gombát szedtek az erdőben s ugyancsak ismerték az erdők vadjainak az életét is. Az állatnyomokból olvasni tudtak, ismerték a vadváltókat, ivóhelyeket, a madarak fészkeit, oduit. Ezen ismeretek alapján és birtokában fegyverrel, csapdával, hurokkal ejtették el az erdő vadját. A lerakott fogóeszköz messze esett gyalogjáró ösvényektől, így ezen célra a távoli erdőkben levő váltókat, eldugott, bozotos helyeket választottak ki. A vad megszerzésénél és elejtésénél a leleményesség párosult az elszántsággal, amiből következik, hogy hivatalos személynek különösen fegyver nélkül nem volt tanácsos ilyen személlyel találkozni a határban. A puskával rendelkező orvvadásznak a legtöbb esetben az erdőben volt elrejtve a fegyvere — számolva a házkutatásokra — s ez a rejtekhely odvas fa — magasan az odúba szegre akasztva — régi farakásban, régi erdei szénakazalban, fahíd szerkezete alatt stb.

volt. Ha puskáját otthonról vitte ki, s nem éjjel, úgy vagy a kabátja alatt vitte ki, kettéfűrészelt aggyal, vállán valamilyen szerszámot véve, vagy a puska sétabotnak volt álcázva, a bot szárában elrejtve a cső — a bot vége parafával bedugva — s fogantyújában az elsütőszerkezettel. Ők voltak az ún. lesipuskások, kik alkonyatkor az erdőben nyúlra, fácánra vadásztak, korán este a közvetlenül felgalyazó fácánra lestek, amikor a fácán sem elég figyelmes, mert társaival van elfoglalva. Ilyenkor az őrszemélyzet is már hazament, illetve még nem állt őrszolgálatban. Az éjszakai fegyveres orvvadászatnál — leginkább borongós időben, szítáló esőben — az orvvadász egy-egy helyen 3-4 lövést adott le, majd 100-200 m-rel arrébb menve megismételte ugyanezt s nemsokára el is hagyta a terepet, lehetőleg nem a település felé menve, hogy az esetleg lesben álló erdőőrt elkerülje. Mire az őrszemélyzet a tett színhelyére ért, hűlt helye volt az orvvadásznak. Olyan eset is előfordult, hogy az orvvadász puskájának csövére foszforreszkáló anyagot kent, hogy a sötétben a fán levő vadat jobban láthassa. Egy-két esetben megtörtént, hogy hosszú rúdra helyezett ún. hernyózó ollót használt az orvvadász — az eredeti ollóját megnyújtotta —, s korán reggel a levágott fácánfejek tanúskodtak, hogy megint megdézsmáltak a vadállományt. Az orvvadászok nagyobbik része a hangtalan csapóvasat, hurkot s borítóhálót használta vadfogáshoz. A hurkot erdőszéleken, vadváltókon, átkelőhelyeken — szénakazal, vadetető —, erdei tisztások szélén használták. Ezeket naponta ellenőrizték, nehogy a megfogott vadat esetleg más vigye el vagy megromoljon. Ha az erdőőr hurkot fedezett fel, ő is igyekezett túljárni a hurkoló eszén.

Egyik módja volt a lefülelésnek, hogy a hurok közelében nyúl-vagy őzsírast imitált, ezzel a közelben tartózkodó hurkoló sietett a letett hurokhoz, amivel elárulta magát. Ha az illető nagyon szegény, nagycsaládos volt, megúsza dorgálással, ki ígéretet tett, hogy többet nem fog megisméltódni az eset. Különböben sem volt bizonyíték.

Másik módja a rajtakapásnak még ötletesebb volt. A megtalált hurokba lelőtt fácánt vagy nyulat tett az erdőőr, s úgy várta a hurkolót. Amikor az kivette a vadat, már nem tagadhatott. A hurokba „fogott” vadat megkapta a falu orvosa, jegyzője, plébánosa, ki legközelebb szóvá tette az erdésznek, hogy a hurokban fogott nyúlban bizony egy marék sörét volt. Az őz fogására ún. csapóhurkot használtak az orvvadászok. Ennek működése a lehajlott fiatal fák rugalmasságán alapult. A lehajlított fa vezérágát egy földbe vert kis karóhoz kötötték s ráerősítették a kellő átmérőre rögzített hurkot. A hurokba került vad, szabadulást remélve ugrált, ezáltal kirántotta a cöveket a földből, s a felcsapódó fa magával emelte a levegőbe a megfogott vadat.²² A csapóvasat — nyúlra, őzre vetettek meg, szintén a vad váltójára, gyakran vadföldek közelében, hol sűrűn megfordult a vad. A csapdát levéllel, gazzal álcázták, s dróttal fához rögzítették. Télen az uradalom vérfelfrissítés céljára borítóladákkal, kassokkal is fogta az élő fácánt. Ilyenkor az ügyes orvvadász sokszor megelőzte az erdőőrt, s 2—3 db-ot is hazavitt egy-egy reggel. Utána újra megvetette a csapóladát, hogy csalafintasága ki ne derüljön.

Az erdészek, erdőőrök a legtöbb orvvadászt személyesen is ismerték, s ha néha tetten is érték a tilosban járót, a legtöbb esetben nem esett bántódásuk. Talán nem is volt komoly szándékukban, ismerve nehéz anyagi helyzetüket.

Ismert volt egy eset, amikor a sarkadi csendőrsre 6 napi elzárásra bevonult orvvadász 10 gyermekét is magával vitte, mondván, ha ő nem dolgozhat, a gyermekei éhen halnak 6 nap alatt. Mit volt mit tenni, estére otthon volt a delikvens, gyermekeivel együtt. Rég volt. Azóta sok erdész és orvvadász békeségben együtt róják az örök vadászösvényeket.

Hajósutak, vízimalmok, erdei töltések

Még a XIX. sz. közepén is az Alföldet végeláthatatlan víz, mocsár, láp és nádas borította. A szabályozatlan folyók sok kilométer szélességű árterületei, valamint a mainál nagyobb csapadékbőség is hozzájárult, hogy az év legnagyobb felében Békés megye keleti része túlnyomórészt víz alatt állott. A járhatatlan utak miatt a mezőgazdasági termények, a gyapjú, fa, kő, a Nagykunságból s a bihari hegyekből vízi úton — a Körösökön — jött le Békés megyébe már a XV—XVI. századtól. A vízi szállítás további megkönnyítése céljából a XVIII—XIX. században ún. „hajósutak” csatlakoztak a folyókhoz. A hajósutak már meglévő fokok, erek kimélyítésével vagy új árkok, csatornák pl. — Doboz-Árokköze — kiásásával létesültek. A hajósutak szélessége 6-10 m, mélysége 2,5-3 m, hossza 5-10 km volt. A folyókon a hajósutakon lehajózott termény és faanyag nagy részét a folyókon épült vízimalmok dolgozták fel. A Fekete-Körösön Bányarét és Lencses térségében 1496-ban már állott vízimalom, melyet a gyulai uradalomtól Mezőgyáni Máté molnármester bérelt. Ez a malom a nagy áradás, valamint rossz felépítése miatt az 1500-as évek elején, árvizet okozva, elárasztotta a vári erdők egy részét, ami miatt Corvin János özvegye 1506-ban pert is indított a molnármester ellen. Ezen perirat alapján lett ismert sok vári erdőrész akkori neve, mint pl. Arató lapossa, Banyahath., Keres erdő, Lapos halas, Keskeny-Zilagh, Borsos kerek, Varyath stb. Ezen nevek némi változtatással most is használatosak. Rövid idő múlva, 1511-ben Dobozon is épült 2 vízimalom. Az egyik, a háromkerekű, Dobozon a Fekete-Körösön, míg a másik, a kétkerekű, a Fekete-Körös és a Fekete-ér torkolatánál. Az előbbinél nemrég még használt helynevek: Malom-kert, Malom-fok, Malom-zug. Mindkét malom a török hódoltság idején elpusztult.²³

Gyula térségében az első hajósút Antnál kezdődött az ún. Keszi-fok s a mai Dénes-majornál — régebben Várajt puszta — vezetett a Hajósutba — Ásásba —, mely a hegyvidék termékeit, valamint a környék fáját — Keszi, Fekete-gyarmat — továbbította Gyulára, illetve a Gyula környéki vízimalmokba. A Fekete-Körös jobb partján lévő nagy kiterjedésű erdők: Lingár-nyulánk, Bikafok-nyulánk, Hajósut-nyulánk, Szép-nyárjas, Hódosfok-nyulánk, Fásér-nyulánk stb. —, mely kb. 600-700 kh-t tett ki, valamint a sarkadi malom termékét a Fekete-Körös, valamint az 1777-ben ásott Remeteházi-árok nevű hajósút to-

vábbította a Fehér-Körösbe. Ezen árok 5-5,5 km hosszú, s a térség egyik legfontosabb hajósútja volt, mely Gyulát elérve, annak északi részén húzódott, s Német Gyulánál, az Epreskertnél torkollott a Fehér-Körösbe.²⁴

A hajósút nyomai ma is fellelhetők a Fekete-Körös sarkadremetei hídfőjénél levő Sebestyén-tanyánál, továbbá a volt Dávid-Imre és János-, valamint a Jevuczo-tanya mögötti legelő szélén. Hogy mennyire fontos volt ez a hajósút, bizonyosság rá Bodoki Mihály megyei földmérő 1816-ban a Békés megyei közigazgatási bizottság elé terjesztett alábbi beadványa:

„A Remeteházi gát melletti hajósút fáktól való megtisztítása, továbbá a Veszei foki töltés melletti kanális megnyitása árvízvédelmi szempontból halasztást nem tűr. Ezen munkálatokra 46 200 gyalognapszámot számolva, valamint 1800 szekeres napszámot, minthogy a megyének 13 640 háza van, így házanként 4 gyalognapot kéne dolgozni. A földes gazdák 3650 sessióval bírnak, a sessiónként 1/2 szekeres napszámot adva. A veszei töltés északi oldalát sűrűn végig kell ültetni, a déli oldalt szabadon hagyva.” Más szempontból is fontos lett ez a hajósút, mert megépítése után tíz évvel, 1787 júliusában, II. József rendeletére Nagyváradról kiindulva egy postaállomás Sarkadon, egy állomás Remetén — a Fekete-Körös Sarkad felőli hullámterében lévő csárdánál, ahová úgy Sarkad, mint Gyula felől magas töltés vezetett —, egy pedig Gyulán létesült, s a királyi postaút a Fekete-Köröstől Gyuláig a Remeteházi-árok partján vezetett. A kb. 100 évvel ezelőtt megszűnt postaút nyoma a remetei erdőben az erdészház után kb. 700-800 m hosszan ma is látható, melynek szélessége 18 lépés.²⁵ A fűrészmalomok fontossága a faigény növekedésével nőtt meg, s a városiasodással az építési anyagon kívül az uradalmak fejlesztése is sok faanyagot igényelt. A vízimalmokat s ezen belül a fűrészmalomokat, faragómesterek, faragó-molnárok építették. A malmok, különösen a XVII. századig, fából épültek, a mechanizmustól a malomházig. A malomház fala boronafalas, sövény- vagy deszkaborítású volt, s teteje zsuppal, náddal vagy zsindellyel fedett. Mivel a faragó- mesterek eleve jól értettek a famesterséghez, a malom- építésen kívül hidak, házak, mezőgazdasági épületek és szerszámok készítésénél is igénybe vették szaktudásukat. Egy 1581-ben keltezett oklevél leszögezi, hogy a magyar molnárok nem őrlő-, hanem faragómolnárok, ebből következik, hogy a fűrészmalomok kezelőit is molnároknak nevezték. Gyula térségében, s főleg a Fekete-Körösön lévő vízimalmok túlnyomórészt fűrészmalomok voltak, s cölöpökön vagy a folyóparton épültek. Kétszintesek voltak. Az alsó szinten volt az energiafelvevő és -továbbító szerkezet, míg a felső szinten, mely megegyezett a külső terepszinttel, volt a technológiai szerkezet. Szerkezetük szerint egy- és több kerekű vízimalmok épültek. A technikai berendezést — a függőleges és keresztfűrészeket — a vízikerek mozgása működtette.²⁶

A víziutak fejlesztése érdekében Mária Terézia 1751-ben kiadott rendeletére a gátas (folyóra épített) vízimalmokat, melyek a hajózás gátlói voltak, lerombolták. A továbbiakban csak malomcsatornára épült malmok működhetek. Ezek megépítése azonban tetemes költséggel járt, így ezen rendelkezés gyakorlatilag

megpecsételte a gátas malmok sorsát. A dobozi gátas malom a földesúr közbenjárására egyelőre elkerülte sorsát, s 1801-ben Vertits József királyi földmérő a malomcsatornára épülő vízimalom tervrajzát is elkészítette, mely a régi gátas malomtól 300 ölnyire, Békés irányába épült volna, de egy újabb árvíz — 1803 — miatt, mely félig romba döntötte Dobozt, többé nem épült vízimalom. Az uradalmak terményeit, termékeit ezután a Gyulán és Békésen működő malmok dolgozták fel.²⁷

A hajósutakkal egy időben a dobozi, remetei és vári erdőket, melyek túlnyomórészt a Fekete- és Fehér-Körös között terültek el, ún. erdei töltések hálózták be, mely töltések csak a Körösök vidékén alakultak ki. Ezen utak a személyforgalmon kívül, a kitermelt faanyag vízimalomhoz, folyóhoz, hídhoz, postaúthoz és a településhez történő kiszállítását könnyítették meg. A töltés magassága 1-1,5 m, szélessége 3-4 m, hossza általában 4-5 km volt.

Az erdőség is láppal, „fenékkal”, sásos résszel volt tarkítva, a feltáratlansága miatt is szükség volt ezen közelítő utakra. 1820-ban Huszár Mátyás, királyi földmérő által Békés megye keleti részén végzett vízrajzi felmérés szerint ilyen erdei töltés Doboz déli részén a Malom-foktól kb. 4 km hosszan vezetett Dobozra. A remetei erdőben, a szannai átaljárótól a Fekete-Körösrel és Fekete-érrel párhuzamosan szintén vezetett erdei töltés a Fenyékes-tó érintésével, a Nagy-nyulánk, Mogyorós és Sebes-érhegy erdőrészben a dobozi útig, illetve a nagyváradai postaútig. Ezen töltésekről a remetei erdőben a szanazugi gátórház mögötti „kispárt”, S. 39/e erdőrész, valamint az S. 16/b erdőrészben húzódó, kb. 250 m kiemelkedő part rész tanúskodik.²⁸ Az erdei utak szerepe és jelentősége a vízszabályozás után kialakult nyiladékközponttal megszűnt.

Faúsztatás a Körösökön

A faúsztatás a Körösökön nem oly régi keletű volt, mint a hajózás. A faanyagszükséglet megnövekedése, valamint a XVIII. században létrejött hajósutak tették lehetővé a szükségessé vált faúsztatást. Az úsztatás eszközei abban különböztek a hajózás eszközeitől, hogy közvetlenül nem irányították őket; rábízták a rakományt a folyón, hajósúton való szabad úszásra. A nagyobb rakományoknak csónakos kísérője volt. Az úsztatás kasokban, lápokban és rucalápokban történt. A kasok farudakból, gúzsokkal összekötött farácsok voltak, hosszuk és szélességük 3-3 öl — kb. 6-6 m —, magasságuk 1 m, szintén farácsból. Ebbe a kasba 8 öl tűzfát rakhattak. Az elkészített és megrakott kasokat a folyók, hajósutak partján hagyták, 2/3-ad részük a vízben állott, s tavasszal a víz emelkedésével a vízbe lökték a kasokat. Sokszor 80-100 kas is megindult, általában a Fekete-Körösön csónakos kísérővel Gyulára, Csabára, Békésre. A láp hasonlított a tutajhoz, s a 3-4 m hosszú fenyőgerendákra keresztbe szegezték a 2-2,5 mh fenyődeszkákat. A rakományt, ha megmunkált faanyagból — zsalu, falapát stb. — volt, lekötötték. Aszerint, hogy mivel rakták meg, singfalap (tűzifa, hasábfal), zsaluláp, nádláp (cserepcsik) volt a nevük.

Egy-egy szállítmány ebből is 100-120 db-ból állott. Egyik leggyakrabban használatos úsztatási mód a ruca-lápozás volt, melynél a tűzifát darabonként eresztették a folyóba, hajósútba. A vízbe dobott tűzifa előtt, hogy a rakomány idő előtt el ne ússzon, a Körös medrét átkötötték, ha a vízben volt a szállítandó mennyiség, a felfogó kötelet felhúzták, s a rakomány elindult rendeltetési helyére. A lassan úszó rakomány csónakos kísérője, a fennakadt fákat továbbindította, s végcélnél pedig megállította. A faúsztatás a folyamszabályozás időszakában is folytatódott, de a szabadon úszó fadarabok, kosarak, lápok, a folyókon a vízimalmok, fahidak közelében fennakadást okoztak, sok esetben árvizet is okozva. Ez az eset történt 1868-ban is, amikor az összefagyott és feltorlódott famennyiség árvizet okozva a Fekete-Körösön elsodorta a dobozi hidat is. Emiatt úgy a megye, mint a vízügyi szervek megtiltották az október 1. és március 31. közötti úsztatást. A továbbiakban a tulajdonost kötelezték az úsztatási szándék előre történő bejelentésére. Közölnie kellett az úsztatandó fa fajtát, a szállítmány végcélját. A fa végébe be kellett ütni a tulajdonjegyet. Megszabták, hogy legkevesebb 10 lápból állhatott a szállítmány, s minden 20 db-ot meghaladó lápot csónakkal kellett kísérni, hogy a fennakadt lápokot a csónakos újra útba indíthassa. Az időnként — alacsonyabb vízállásnál — engedélyezett rucalápozásnál, a megyei közgyűlés megszabta, hogy egyszerre 100 ölnél kevesebb, de 1000 ölnél több nem úsztható; itt is csónakos kísérő elrendelésével, hogy a fennakadt darabokat kiszabadítva, újra elindítsa őket. Idővel egyre több probléma adódott vízügyi szempontból, többek között, hogy a rucalápozással úsztatott tűzifa elzárja a hidak nyílását, rongálja a folyók medrét, s a leülepedett fa eliszaposodást okoz, ezért az 1860-as években csak Szanazugig engedélyezik a rucalápozást. A faúsztatás a híddal rendelkező településeknek komoly jövedelmet biztosított, amennyiben a hidak alatt átbocsátott kasok, lápok, rucalápok után, bizonyos hídvámtarifát kellett fizetni, a hidak állapotában okozott károk térítésére.

A hídvámtarifa pl. 1822-ben:

„Egy tűzifával rakott kosártól, valamint egy sor (láp) fától, midőn a híd alatt által bocsátatik 3 kr. Egy cserépcsikbe berakott nádtól a híd alatt való általbocsátása után 1 kr.”

Novák Antal vármegyei aljegyző által megállapított, Gyula környéki hídvámtarifák 1820 körül:

„Békési hídnál a laphordozóktul, csak azért, hogy a híd alatt eljönnek, szoktak venni minden láptól egy db fát, mely egy s két petákot (tehát 7 és 14 krajcárt) is megérhet vagy pedig minden negyvenedik lápot elveszik. Dobozí gátnál pedig minden láptul egy garast (3 krajcárt) vesznek, ha pedig mindjárt akkor meg nem adhatja, azután két garast vesznek.”²⁹

1864-ben Endrőd község előljárósága Szabó József segédjegyző és Pintér György bíró az alábbi úsztatási vámtarifa alkalmazását rendelte el.

„Singfa lápért 3 kr., nádlápért 2 kr., nagyhajóért (bögös hajóért) 20 kr. kell fizetni.”³⁰

A faúsztatást, fahordást a földdel rendelkező jobbágyok ún. városrobotban — városháza, plébánia, tanító, jegyző, bíró stb. részére — rótták le, valamint a vízimalmok szükségletére szekerekkel és lovaikkal, bizonyos mennyiségű robottal tartoztak, az erdőben termelt tűzifát és épületfát behordani, vagy a folyókhoz, hajósutakhoz kihordani. Ilyen eset jegyeztetett fel 1815. november 7-én, amikor a szolgabíró elrendelte, hogy a sarkadi erdőben — Nádasfok-nyulánk, Bikafok-nyulánk, Hajósút-nyulánk — a vármegye székháza részére megvett tűzifa (ölfa) kihordása miatt Csaba, Békés, Gyula 30 jó erejű kocsit állítson ki, a Gyeg menti hídhöz a Fekete-Köröshöz közel lévő erdőből a tűzifát hordják ki, tekintve, hogy a sarkadi és remetei gát teherrel járhatatlan. A folyóhoz kihordott fát a továbbiakban a békési, dobozi, gyulai, vári hajósok, csónakokon, lápokon szállították Gyulára. A vízügyi szervek korábbi tiltó rendelkezéseit az 1872. évi árvíz is igazolja, s most már 1874-ben véglegesen megszüntetik a Körösökön való úsztatást, bár kivételesen egy-két esetben feloldják, mivel az új rendelet életbe léptetésével pl. a kisjenői uradalomban igen felszaporodott a tűzifa mennyisége. Hogy milyen forgalmat bonyolítottak le a faúsztatással a Körösökön, híven tükrözi az alábbi kimutatás:

1872. II. félévi forgalom

Deszka	3400 öl
Tűzifa	23 886 öl
Talpfa	25 500 öl
Tönk (Rönk)	118 öl

1873. évi forgalom

Deszka	2200 öl
Tűzifa	2663 öl
Zsindely	220 000 öl
Nád	217 000 öl

Megjegyzés: az 1872. évi II. félévi forgalomban nád nem szerepel, mivel a téli hónapokban letermelt nádat az I. félévben szállították le.³¹

Erdei méhészek

Ahogy a régi vízivilágban a pákászok — madarászok —, úgy a régi idők erdeinek sajátos, kissé titokzatos alakjai az erdei méhészek voltak. Sohasem voltak sokan, mert kevesen vállalkoztak a távoli erdők mélyén a fák odvában tanyázó méhek felkutatására, a lép kivésésére, a méhcsalád befogására. A méhész az erdők fáinak odvában tanyázó méheket felkutatva, s figyelemmel kísérte ténykedésüket. Miután tavasszal meggyőződött az odú lakottságáról, a hordás befejeztével felkészült a család befogására. A méhek rajzása előtt az odú közelében vastagabb faágat méhfűvel dörzsölt meg, hogy a méhfűszagra odacsalja a

családot. Hogy a befogás még biztosabb legyen, a bedörzsölt ágra egy lépes kast is helyezte. Amennyiben a raj a föld közelében telepedett le, úgy a kast fölé helyezte. Módszerei közé tartozott még, hogy az odú közelében, mézes vízzel bepermetezett lépet függesztett egy ágra, melyre a méhek lassanként áttelepedtek, utána már csak óvatosan a kasba kellett tenni a méheket. Az anyával megfogott rajt estig a kirajzás közelében hagyta, hogy a közelben repkedő, s földre esett méhek is csatlakozzanak a rajhoz. A kas tetejét vizes ruhával letakarta, felmelegedés ellen. A fásztó munka után korhadt tölgyfatuskóból készült füstölőanyaggal elbódította az odúban maradt családot, majd a lép kivéséséhez fogott. A fa odvából kiszedett lépet nagyobb levelek vagy vizes ruha közé tette. A méhészlakhelye az erdő közelében volt — sokszor az erdőben —, hol kora tavasztól, késő őszig nyílt a vadvirág s csak a rajzást kellett figyelnie. Otthon is az erdei módszert alkalmazta saját rajának befogásával. A kirepülni szándékozó raj közelében néhány léppel megrakott üres kast helyezte el, s a méhek kis kivételtől eltekintve abban telepedtek le.³² A kast általában a méhészlak vagy pákász barátja készítette, vékony fűzfaveszőből, gyékényből, zsupból, kívülről sárral betapasztva.

Dobozon a méhtartás évszázados múltra tekint vissza. Már 1138-ban a dömösi adománylevelél szerint Doboz lakosainak 60 családos méhkaszt kellett leadniuk. Göndöcs Benedek gyulai apátplébános — ki egyébként 1870 körül a megyei méhészlak-egylet egyik megalapítója — szerint Magyarországon az első, oklevélileg ismert, méhészlak Dobozon volt. 1563-ban a tizedjegyzék szerint Alsó-Dobozon 5, Szannán, Remeteházán 3-3 méhtartó jobbágy lakott, átlag 3-4 méhkaszal. A XIX. században is több család foglalkozott méhtartással.

Povázsay András — 1814—1884 — békéscsabai mézeskalácsos 1838—1862-ig rendszeresen vásárolt a környék méhészeitől mézet. Az általa vezetett „Protokoll” szerint 1848-ban egy akó mézért 40 osztrák ezüstforintot fizetve, az alábbi dobozi méhészeketől vásárolt;

Vidó István (sz.: 1905) gyulai lakos elmondása szerint anyai dédapja Emsberger József — 1825—1900 — az 1860-as években 80-100 kasból álló méhészlakkal rendelkezett. Hosszú éveken át, minden év tavaszán méheiket a szanazugi erdőben „legeltette”, Stirling Ferenc faluhelyi erdész hozzájárulásával, ki maga is méhészlak volt, s a Békés megyei gazdasági egyesület tagja. Emsberger ősszel a gyengébb családokat Szanazugban „lefojtotta” méz- és viasznyerés céljából, melyet mézeskalácsosoknak és gyertyaöntőknek jó pénzért eladott. A megmaradt 30-35 erősebb méhcsaládot Gyulán nádfedeles háza padlásán teleltette ki.

Tavasszal a már megásott Kettős-Körös kompján az áttelelt családokat újra kivitte a szanazugi erdőbe. A kaptárak elterjedésével a XX. századra az erdei méhészlakok száma lecsökkent, de néhány méhészlaknak a régi kasok kedvelt eszközei maradtak, így pl. Hoffmann Vince ókigyósi és Mold József remetei erdész-méhészlaknak.

FELHASZNÁLT FORRÁSMUNKÁK

1. Békés megye monográfiája. Szerk.: Márkus György. Budapest, 1936. Gyulai járás: Doboz története 288—289. p.
2. *Petik Ambrus*: Geografia vagy tekintetes, nemes Békés megye földének leírása 1784. 345. p.
3. *Kristó Gyula*: Békés megye a honfoglalástól a török világ végéig. Forráskiadványok a Békés megyei levéltárból. Békéscsaba, 1981. 13—27 p., 15—30 p.
4. BML 3233/1828 B.M. Közgyűlési iratok.
5. Pesty Frigyes helynévtárából. Békés megye Pesty Frigyes helynévgyűjtésében. Békéscsaba, 1985. Doboz. 34—36 p.
6. Wald Amts Register Doboz pro Anno 1857. Dobozi uradalom erdőhivatali lajstroma az 1857. évre. BML 1—11. p.
7. Debreceni Erdőfelügyelőség, Tokaji Gábor erdőmérnök: Békés megyei Állami Erdőgazdaság, doboz-pósteleki üzemezség üzemterve 1950—1955.
8. Szegedi Erdőrendezőiség gyulai erdőfelügyelősége. Nagy Zoltán erdőmérnök közlése.
9. BML XIII. 1151/1910 B.M. közgyűlési iratok.
10. *Implom József*: Olvasókönyv Békés megye történetéhez II. 1695—1848. Békéscsaba, 1971. 131—132 p.
11. BML Békés megyei közgyűlési iratok 682/1812
12. *Csath András*: Az apróvad védelme. Nimród, 1940. augusztus 1. 362. p.
13. BML Alispáni iratok 15/1927.
14. Békés megyei Nemes családok története. Irta és kiadja: *Palatinusz József*. Budapest 1909.; W. R. 84—85 pp. W. D. 87—89. p.p.
15. Vadászlap 1892. december 15. A lungai vadásztársaság és területei, 465—459 p.p.
16. Vadászlap 1892. május 5. Az idej agancskiállításról. 172. p.
17. Vadászlap 1892. január 15. Országos Magyar Vadászati Védegyelet tagjai. 24. p.
18. Országos Mezőgazdasági Kiállítás keretében megrendezett vadászati kiállítás tárgymutatója 1936. Gr. Wenckheim Lajos, Doboz 20. p.
19. Gyulai, békési, sarkadi, dobozi rk. és ref. egyházak anyakönyvei 1780—1940. B.M.L. X. 217. Dobozi Vadásztársaság iratai.
20. Dobozi Ref. Egyház anyakönyvei: 1800—1895.
22. *Petanovics Katalin*: Rabsic barátja a sötétség. Múzsák, Múzeumi Magazin 73/4. 20—21 p.
23. *Kristó Gyula*: Békés megye a honfoglalástól a török világ végéig. Békéscsaba 1981. 77—78 p.
24. A Körös-vidék története. Kiállítás a békési Jantyik Mátyás Múzeumban. *Lükő Gábor*: Hajósutak Gyula térségében a XVIII—XIX. században. Rekonstruált térkép.
25. BML Postautak Békés megyében. Közgyűlési iratok 459/1816.
26. *Pongrácz Pál*: Régi malomépítészet. Budapest, 1967. 13. p., 17. p., 152. p.
27. *Implom József*: Olvasókönyv Békés megye történetéhez II. 1695—1848, Vízi utak 247—248 p.p.
28. Vízrajzi értekezés 1822. *Huszár Mátyás* leírása a Körös vidékéről. Gyula 1985.
29. *Implom József*: Olvasókönyv Békés megye történetéhez 257—258. p.
30. B.M.L. IV. B. 258. 557/1868. B.M. alispáni iratok.
31. *Tábori György*: Adatok a Körösökön folyt fausztatás történetéből. Békési Élet 1967. 41—48 p.p.
32. „Vasárnap”, heti folyóirat, 1921. május 15. A méhraj befogása, 6. p.

Mellékletek

*Főerdéshi lakás. Doboz-Szászker. Épült: 1890-ben.
Rossipál József és Eugén,
Schaffer Endre erdőmérnökök szolgálati lakása.*

Járási, kerületi erdész- és erdőőr lakás. Doboz-Faluhely. Épült: 1850 körül.
Kalina Ferenc, Stirling Ferenc, Wejsiszy Károly erdészek,
Szatmári István és Mihály, Kárnyáczi Ferenc, Maróthy Géza stb. erdőőrök
szolgálati lakása.

Járási, kerületi erdész- és erdőőr lakás. Doboz-Sebesfok. Épült: 1860 körül.
Schröder György, Raák Mihály erdészek, Szatmári Sándor, Kárnyáczi Sándor,
Kömlösi László erdőőrök szolgálati lakása.

Erdőórház. Doboz-Madáfok. Épült: 1860 körül.
Lakói: Kovács Sándor, Pataj János, Wolf Ferenc, Györke Gyula, Borsos Károly
stb. erdőőrök.

Erdőórház. Doboz-Papholt. Épült: 1894-ben.
Lakói: Oláh Gábor, Molnár János, Varga István stb. erdőőrök.

*Szlávik Ferdinánd főerdész. 1820—1904.
Dobozon: 1852—1890.*

*Stirling Ferenc erdész. 1842—1895.
Dobozon: 1867—1895.*

*Medovarszky Pál erdész. 1908—1983.
Dobozon: 1939—1944.*

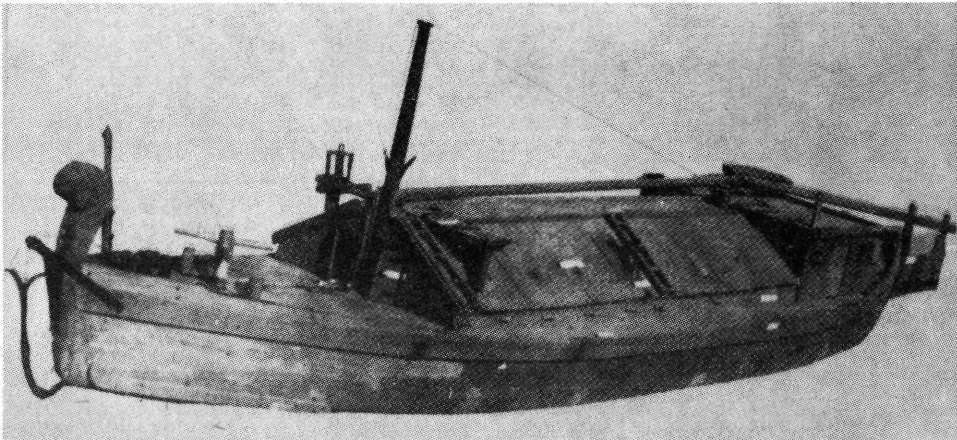
*Rossipal Eugén 1899—1925 síremléke
a dobozi közös temetőben. Dobozon: 1920—
1925.*

Mold József sarkadremetei erdész méhészete 1938-ban.

Fedeles vagy bögös hajó makettje. Paksi Vízügyi Múzeum.

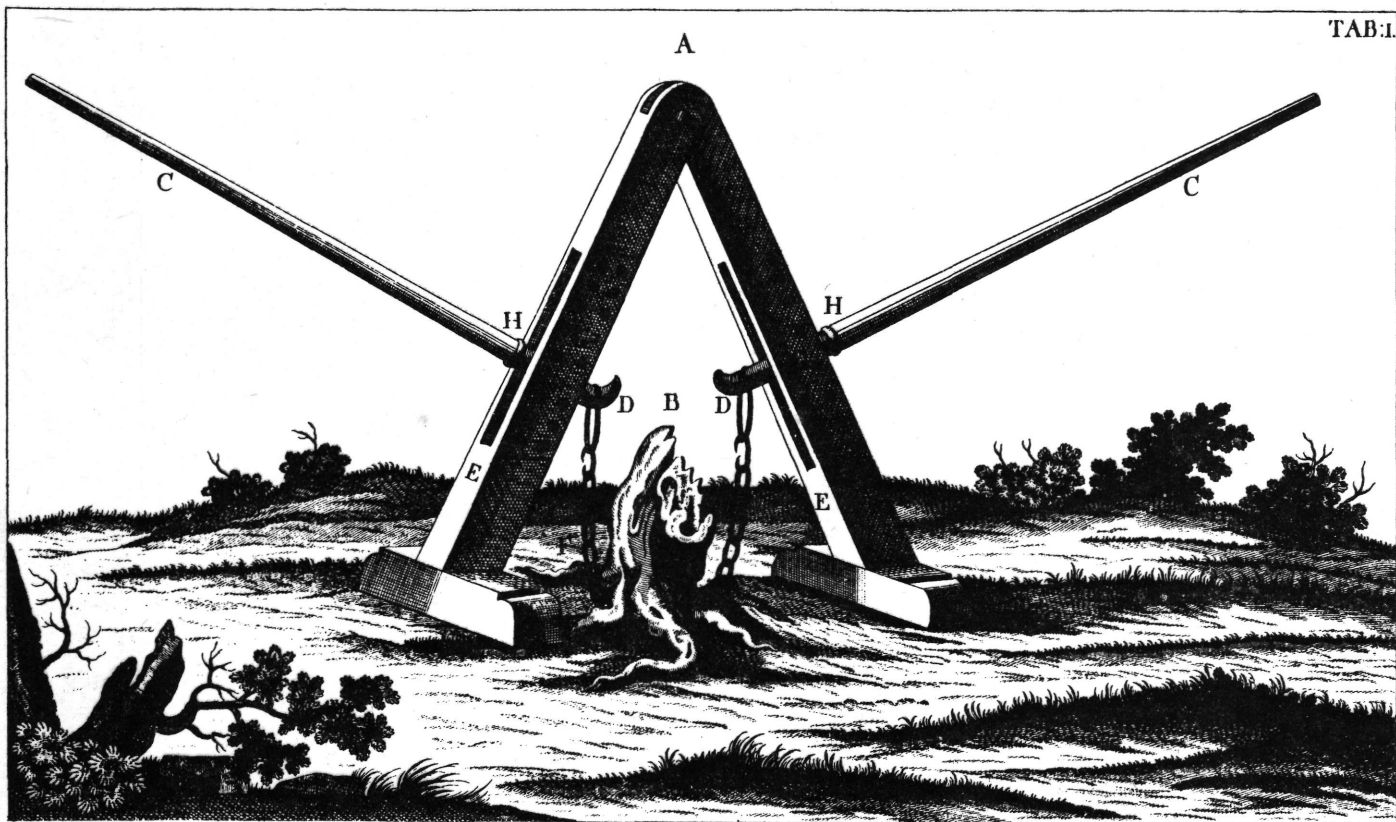

Többláblás tutaj a kormányossal. Paksi Vízügyi Múzeum.

Pákászok a lápon.

Tuskókiemelő szerkezet 1771-ben. B. M. L. 259/1771 B. M. Közgy.

Coronatió

1800

Dominiumskraj Neve.	Servio	Kántó Pál H. V. J. P. V. S.		P. Székely	B. Székely	P. Székely	P. Székely	C. Székely		Summa
		H. V. J. P. V. S.	H. V. J. P. V. S.					H. V. J. P. V. S.	H. V. J. P. V. S.	
	H. V. J. P. V. S.	H. V. J. P. V. S.	H. V. J. P. V. S.	H. V. J. P. V. S.	H. V. J. P. V. S.	H. V. J. P. V. S.	H. V. J. P. V. S.	H. V. J. P. V. S.	H. V. J. P. V. S.	H. V. J. P. V. S.
<u>Dominium Gyula.</u>										
Magyar Gyula Névo.	58.	73	282			200				
Névo	58.	30	80			67	84	10	11	14
Doboz.	58.	87	37			37	31		41	
Déke's Városa.	58.	183	107			184	107	11	18	114
V. Székely	60.	6	35			85	218	1	1	
Buzsai Fügyő	58.	310								310
Gyula.	58.	50								50
Czuvás.	58.	78								78
Bél Megye.	58.	30								30
<i>Summa</i>		852	811			922	974	29	59	33
<u>Dominium A. Kadány.</u>										
A. Kadány.	60.	18	122			110	79	1		
Szeghalom.	58.	12	177			252	200	2	1	
P. Gyarmath.	60.	2	123			63	458	2		
H. Székely	58.	1	100			105	105	2		
Buzsai Bél Megye.	58.	100								100
<i>Summa</i>		144	522			540	912	8	2	
<u>Dominium M. Berony.</u>										
M. Berony.	58.	2	271			195	100	9		
Buzsai P. Székely	58.	30								30
<i>Summa</i>		32	271			195	100	9		61
<u>Dominium Szarvas.</u>										
Szarvas.	58.	4	300			606	67	6		
Endrőd.	58.	4	180			200	96	3		
P. Gyarmath.	58.	4	237			28	113	4		
V. Székely	58.		137			22	154	2		
Buzsai Hódoros.	58.	201								201
Nagy Csab.	58.	107								107
Cz. Székely	58.	45								45
Cz. Székely	58.	26								26
Cz. Székely	58.	24								24
<i>Summa</i>		389	897			1288	292	17		288
<u>Dominium Oroszaza.</u>										
Oroszaza.	58.	5	207			30	202		9	
Buzsai Székely.	58.	30								30
<i>Summa</i>		352	207			30	202		9	30

Dobozi erdők területe 1800-ban.
Vertits József kir. földmérő felmérése. 333/1828 B. M. Közgy.

	Carriv.		Szent Miklós Kisfalva		Szent István	Bassano	Pécs	Szent István	Cádix		Summa
	Műhely	Urbány	Műhely	Urbány					Műhely	Urbány	
<u>Dominium Csaba</u>											
Csaba	58	82	1045			5812	1045	175			12175
Buzsai Szent Miklós	58	47									47
Szendero	58	483									483
Nagy Csabó	58	183									183
Fekla	58	271									271
Summa		1171	1045			5812	1045	175			14502
<u>Dominium Szigyháza</u>											
Szigyháza	58	183	87			557					1007
Völgy	58	103	104			18	1417		39		3123
Buzsai Sissi	58						229		152		407
Summa		29	191			793	1742		542		5225
<u>Dominium Szent Andrási</u>											
Szent Andrási	58	75	707	12		939	30				2122
Kornló	58	5	174	4		579		45			1854
Buzsai Szent Sándor	58	415									415
Csaba csüd	58	228					582				2862
Summa		657	1935	52		1505	889	42			10282
<u>Copora</u>											
Buzsai Csudaballa	58	535					1072				1607
Summa		10					2				12
Buzsai Bánóé	58	27					142				415
Summa		10					0				10
Buzsai Babotzka	58	122					122				752
Summa		12					0				12
<u>Recapitulati Summarum</u>											
Dominium Gyula		352	3412			9239	274	29	330	30	9172
Dominium Szent Sándor		1445	5002			5408	946	82	15		21757
Dominium M. Benczy		262	271			195	100	92			675
Dominium Szervás		2392	892			12387	2922	179			28872
Dominium Proshána		2321	297	35		2022		99			7855
Dominium Csaba		1171	1045			5812	1045	175			14502
Dominium Szigyháza		29	191			793	1742		542		5225
Dominium Szent Andrási		657	1935	52		1505	889	42			10282
Buzsai Csudaballa		535					1072				1607
Buzsai Bánóé		27					142				415
Buzsai Babotzka		122					122				752
Summa Summarum		2700	2707	92		29152	2213	97	110	20	12272

Sollam per V. H. ...

... in 333/1222

